

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Φανταστείτε ότι παγιδευτήκατε πέντε μίλια κάτω από την επιφάνεια του ωκεανού, όπου η πίεση μπορεί να σας συντρίψει, όπου κανείς δεν μπορεί να σας ακούσει... Κι ο χειρότερος εφιάλτης σας... γίνεται πραγματικότητα

ΛΕΒΙΑΘΑΝ

Η αληθινή σημασία του φόβου

Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ υπήρξε για τους συμπράττοντες στην έκδοση του ΛΕΒΙΑΘΑΝ η αφήγηση από την οποία ξεκίνησαν για να επανατοποθετήσουν ερωτήματα τα οποία αφορούσαν κι αφορούν τη δική τους ανθρώπινη υπόσταση. Βρεθήκαμε βέβαια ευθύς εξαρχής σε διάσταση με την τρέχουσα έννοια της πολιτικής και προσπαθήσαμε να συμβάλουμε στο θεωρητικό επαναπροσδιορισμό της. Ανοιχτοί στις νέες ιδέες ποτέ δεν πιστέψαμε κατά βάθος ότι η επικαιρότητα ήταν για το πνεύμα κάτι αδιάφορο. Αντίθετα· είχαμε την πεποίθηση ότι η ίδια η επικαιρότητα ήταν η ελεύθερη εκπλήρωση των πράξεων του πνεύματος (Max Scheler), εφόσον συνεχίζει να υφίσταται στις μέρες μας κάτι τέτοιο. Θα μπορούσαμε τότε να συμμετέχουμε σε μια τάξη ουσιών, σε μια αντικειμενική αξιακή τάξη ή σε μια τάξη σκοπών σκεπτόμενοι τις νέες ιδέες και συμμετέχοντες στις πράξεις του πνεύματος που σημαίνουν και το κοσμικό γίγνεσθαι.

Η ιδέα όμως της συμμετοχής ως κατ' εξοχήν μοντέρνα σύλληψη κατέστη ύποπτη εδώ και πολύ καιρό όταν μας παρουσιάστηκε ως το προϊόν μιας προκατασκευασμένης εκ των άνω ταυτότητας, η οποία πραγματοποιούσε τις μυχιότερες ελπίδες για ευτυχία. Μια διευρυμένη συμμετοχή, η «μαζική νομιμότητα της μάζας» (C. Offe) μπορεί να είναι ο δείκτης μιας αυξανόμενης ουδετεροποίησης κι αδιαφορίας του δημόσιου στις σχέσεις του μ' ένα μονοπωλιακό σύστημα «που όχι μόνο δεν έχει να προτείνει και να παρουσιάσει εναλλακτικές λύσεις, αλλ' επίσης στερείται κι από έναν επαρκή αριθμό εναλλακτικών λύσεων που να μπορούν να γίνουν αποδεκτές στους κόλπους του» (Danilo Zolo). Σήμερα είναι ηλίου φαεινότερη η αποτυχία της αριστερής και σοσιαλδημοκρατικής λύσης «περισσότερη συμμετοχή = περισσότερη δημοκρατία».

Εξίσου όμως προβληματική φαίνεται και η πρόταση της συναίνεσης, που σήμερα τείνει να επιβληθεί και να παρουσιαστεί ως το κεντρικό κίνητρο της πολιτικής. Η νεοφι-

λελεύθερη αυτή πρόταση στηρίζεται στην αυτονομία του πολιτικού συστήματος, τη συνειδητή κι αιτιολογημένη παροχή συγκατάθεσης προς τον ορθολογικό χαρακτήρα των διοικητικών αποφάσεων. Προεξοφλείται έτσι η ανοιχτότητα των πολιτών στις αποφάσεις μ' εργαλείο τον κομματικό συναινετικό πλουραλισμό. Η αναξωγόγηση του κοινωνικού συμβολαίου με βάση την ατομικιστική σύλληψη της αναντικατάστατης ηθικής της αγοράς και των αντιλήψεων περί φυσικού δικαίου προτείνει τον αυτοπεριορισμό της δημοκρατίας και την επιστροφή στους πολιτικούς και οικονομικούς αυτοματισμούς του φιλελεύθερου κράτους. Οι μελέτες των Jürgen Habermas και Claus Offe έχουν παρουσιάσει εκτενώς τις αδυναμίες αυτού του μοντέλου όσον αφορά την προσφορά νομιμότητας στην αύξηση των κοινωνικών συγκρούσεων και τον περιορισμό της πολιτικής δραστηριότητας. Το δυϊστικό σχήμα που προτείνει ο Habermas μεταξύ συστήματος και βιωμένου κόσμου, μεταξύ κράτους, οικονομίας και πολιτικής κοινωνίας επιτρέπει να φανεί, κατ' αρχήν, ότι δεν είναι η ανάδυση των διαφοροποιημένων πολιτικών και οικονομικών υποσυστημάτων που δημιουργεί την «πραγμοποίηση» ή «αποικιοποίηση», αλλά η απομόνωση του ήδη μοντέρνου βιωμένου κόσμου από τη λογική της θεσμοποίησης. Άλλες κριτικές, όπως αυτή της Agnes Heller και του Κορνήλιου Καστοριάδη, προτείνουν τη δημοκρατία ως μη λειτουργικό στοιχείο του συστήματος, επαναπροσδιορίζοντας έτσι την πολιτική κοινωνία σε διάσταση με το κράτος ΛΕΒΙΑΘΑΝ. Παράλληλα δεν εγκαταλείπουν τα προβλήματα που θέτει η αυξανόμενη συνθετότητα των σύγχρονων κοινωνιών. Νομίζουμε ότι οι απόπειρες αυτές βοηθούν στην άρση των αδιεξόδων της κλασικής κριτικής θεωρίας χωρίς να την ενταφιάζουν. Το ζήτημα της συμφιλίωσης του ανθρώπου με τη φύση (Adorno), της ειρήνευσης της ανθρώπινης ύπαρξης (Marcuse) μπορούν να επαναδραστηριοποιηθούν μέσα σ' αυτές.

Η σύντομη αυτή ανασκόπηση θεμάτων κι απόψεων που διατυπώθηκαν σε προηγούμενα τεύχη του περιοδικού είναι μια πρόσκληση για συζήτηση όσων παραγνωρίζονται περιέργως από την τρέχουσα πολιτειολογική σκέψη στην Ελλάδα. Μπορεί βέβαια να εκληφθεί κι ως νομιμοποίηση μιας θεωρητικής δραστηριότητας που διόλου, όμως, δεν μας απασχολεί. Εκείνο που θα θέλαμε να τονίσουμε είναι ένα διαφορετικής ποιότητας ενδιαφέρον, εξαιτίας των όσων απωθούνται ή όχι στα πλαίσια του διαλόγου.

Νομίζουμε ότι θα μπορούσαμε να συνεχίσουμε και να διαμορφώσουμε τους όρους ενός τέτοιου διαλόγου εάν βέβαια ξεπεράσουμε τα άκαμπτα μέχρι στιγμής όρια του ελάχιστου αριθμού αναγνωστών, ο οποίος και αυξάνει όλο και περισσότερο τα κάθε είδους βάρη για τη συνέχιση της έκδοσης.

Στο τεύχος αυτό επιδιώξαμε την παρουσίαση όσο το δυνατό περισσότερων ελληνικών μελετών που βοηθούν στο διάλογο. Οι πιθανές ανισότητες αυτών των χειμένων δεν είναι σίγουρα το κυριότερο. Συνεχίζουμε επίσης τη μετάφραση δοκιμίων που θεωρούμε ότι προσφέρουν το απαραίτητο «υλικό» για μια τέτοια προσπάθεια.

Η παρουσίαση του 4ου τεύχους περιορίζεται στα μεταφρασμένα κείμενα, εφόσον ο αναγνώστης μπορεί να παρακολουθήσει χωρίς κενά τους προβληματισμούς των χειμένων.

Με τα δοκίμια των Joel Whitebook και Jürgen Habermas ολοκληρώνεται ο κύκλος των κριτικών προς τον Habermas που ξεκινήσαμε στο προηγούμενο (3ο) τεύχος με τα κείμενα των Richard Rorty και Martin Jay. Το δοκίμιο του Joel Whitebook

είναι η τρίτη κατά σειρά κριτική με θέμα «Λόγος κι ευτυχία: Μερικά ψυχαναλυτικά θέματα στην κριτική θεωρία». Ο Whitebook υποστηρίζει ότι ο ευδαιμονισμός και η ευτυχία, δύο βασικά θέματα της κλασικής κριτικής θεωρίας, διατηρούνται μεν αλλά εισάγονται εκ των υστέρων στην επικοινωνιακή θεωρία του Habermas. Κύριο αίτημα του τελευταίου είναι αυτό της δικαίωσης. Σύμφωνα με την επικοινωνιακή θεωρία το τέλος του ατόμου θα συνέβαινε όταν η διαδικασία κοινωνικοποίησης θα αποσυνδεόταν από ένα σύστημα κανόνων που απαιτούν δικαίωση. Ο Whitebook επισημαίνει μερικές «πρόσφατες» εξελίξεις στη ψυχαναλυτική θεωρία και δείχνει πως αυτές αντανακλώνται στο έργο του Habermas.

Όσον αφορά το δοκίμιο του Habermas «Ερωτήματα κι αντερωτήματα» υπενθυμίζουμε ότι είναι η απάντηση στα τρία κριτικά δοκίμια, από τις σελίδες πάντοτε του περιοδικού PRAXIS.

Το τρίτο κατά σειρά δοκίμιο «Η πύρρεια νίκη της τέχνης στον απελευθερωτικό της πόλεμο» του Ferenc Fehér παρουσιάζει μια ανάλυση για τη μεταμοντέρνα εκδοχή της τέχνης. Σύμφωνα με τον Fehér η αυτονομία και η χειραφέτηση της τέχνης σήμαναν την έναρξη της μεταμοντέρνας εποχής. Η ανάδυση του μεταμοντερνισμού είναι μια πύρρεια νίκη γιατί η απελευθέρωση από κάθε είδους κανόνες και αρχές σημαίνει την καταστροφή της αισθητικής σφαίρας. Εδώ θα θέλαμε να υπομνήσουμε ότι ο Fehér είναι μαθητής του Λούκατς, από τους στοχαστές της «σχολής της Βουδαπέστης», στην οποία ανήκουν στοχαστές όπως οι Heller και Vajda. Σήμερα διδάσκει στο New School For Social Research της Νέας Υόρκης. Το άρθρο αυτό πρωτοδημοσιεύτηκε στο περιοδικό Theory, Culture and Society.

Γ.Ν. Μερτίκας
Αθήνα, 28 Ιουνίου 1989